IZLAZAK NA IZBORE nije maksimum društvenog angažmana

Andrea Zlatar-Violić

U Hrvatskoj nema socijalne solidarnosti, generacije su odgojene na doktrini namirivanja sebe, a društveni angažman je potpuno podcijenjen, zatrt. Nema nikakvog osjećaja socijalne povezanosti. A angažirani teatar upravo o tome govori

Tihana TOMIČIĆ

Kad kultura prijeđe u sferu politike, to je sigurno nešto dobro, jer mora biti riječi o osvješćivanju društvenih problema. Riječko kazalište u posljednje je vrijeme postalo angažirano kazalište, a s obzirom na to da je podrška intendantu prešla u sferu politike, razgovarali smo i s ministricom kulture Andreom Zlatar-Violić.

Događaj godine u Rijeci je, ne samo u kulturi već i u politici, dolazak i rad intendanta Olivera Frljića - prema onome što ste o njegovoj predstavi Hrvatsko glumište čuli ili pročitali, kako komentirate njegov rad?

– Gledala sam nekoliko predstava Olivera Frljića na temelju kojih sam prepoznala njegov interes za postavljanjem pitanja u kazalištu i za razmišljanje o kazalištu koje želi komunicirati s građanima. Navedenu predstavu nisam gledala, no po onome što znam iz medija, ona pripada redateljskom rukopisu Olivera Frljića, samo što su ovoga puta pitanja postavljena i unutar samog hrvatskog kazališta, a tek onda cjelini društva. Problematičnim vidim način interpretacija i medijsku mašineriju koja od pitanja vezanih uz jedan određeni kontekst stvara etikete. Jasno mi je da vjerojatno nitko nije sretan što se našao otisnut na donjem rublju, ali Frljić je svjesno preuzeo rizik da pitanja koja postavlja neće koristiti samo raščišćavanju devedesetih, već mogu stvoriti i nove konflikte i nove društvene traume.

Može li nacionalni teatar biti sredstvo za izkazivanje političkog stava?

– Svaka umjetnost, pa onda i teatar, čak i onda kada se na prvi pogled čini lirskim i bezvremenim, ima svoje političke konzekvence. Točnije, i apolitična predstava svojom apolitičnošću daje politički stav. Teatar nije sredstvo, nego je prostor i medij izražavanja.

Prvenstveno umjetničkog, ali koji uvijek, naglašavam, ima svoje socijalne i političke učinke. Ne vidim nikakve razlike u tom smislu između jednog lokalnog ili amaterskog kazališta i nečega što predstavlja »nacionalni teatar«.

Kako vidite parolu »Kazalište narodu«?

– »Kazalište narodu« čitam ironijski s višestrukim značenjem. S jedne strane riječ je o ironiji na sintagmu narodnog kazališta, a s druge nas ne vodi samo u analogiju prema paroli »Sloboda narodu«, nego pokazuje ono što je Frljić već u svom programu zacrtao, a to je da kazalište pripada i treba biti prostor svih socijalnih grupa.

Nema kulturnog pamćenja

Kako su vam se osobno svidjele ranije Frljićeve predstave koje ste gledali?

– Gledala sam »Aleksandru Zec« baš u Rijeci, to je dokumentarna drama, vrlo teška forma, jer su dramatizirani sudski zapisnici, vrlo zahtjevan režijski postupak u kojem je po meni redatelj uspio ne prijeći tanku liniju između patetike i predosloovnog citata. Djelo je to u kojem nema niti jedne jedine književne rečenice, sve je dokument, a ipak ima snažnu poetiku. Također, ranije i na Dubrovačkim igrama gledala sam »Dantonovu smrt«. Kako se sjećate, tamo su gljotinirane »žive« kokoši, a Andro Vlahušić i ja bili smo dio predstave, scene, »zarobljeni« u drvenom podu, samo su nam glave virile (smijeh).

Nije bilo baš ugodno?

– Čujte, malo smo se nažuljali, a nismo mogli ni počešati nos. Ali, šalu na stranu, ja sam doista odgledala dosta sličnih predstava u životu, od Neue Sloweniche Kunsta, ranog Brezovca, Eurokaza i slično. S 19 godina, kad sam to prvi put gledala, i samoj mi je trebalo vremena da shvatim što je fizičko kazalište. »Tuklo« nas se, štipalo, prskalo krvlju, palilo vatrom... Ali i hranilo, pojilo. Pa svi znamo da teatar od 50-ih godina ruši tu rampu prema publici, praktički još od Brechta je tako. Radi se o tome da naše društvo nema kulturno pamćenje, svaki pojedinac ispočetka spoznaje svijet i upoznaje se s takvim predstavama. To ne možeš shvatiti, osim na vlastitoj koži. No, čini mi se da se u Hrvatskoj dogodilo, s našim obrazovnim sustavom, da nam iz škola izlaze djeca koja u gradivu uopće nemaju 20. stoljeća, obrazovanje je zapelo negdje na 1900. godini, a danas je i avangarda postala klasika. Naša djeca ne znaju tumačiti apstraktnu sliku, ne razumiju performans, zadnje što uče su Kafka i Filip Latinovicz, brkove na Mona Lisi ili zahod na pozornici osuđuju, isto kao i Toma Gotovca ili Vlastu Delimar.

Neangažirani pojedinci

Je li to rezultat HDZ-ovske ere u školstvu?

– Apsolutno da. Sustav je vrlo, vrlo konzervativan, retrogradan čak, potpuno suprotan trendu u umjetnosti koji donosi participaciju publike. To je kombinacija američkog utjecaja, u kojem je publika čisti primatelj, i klasičnog građanskog pogleda na kulturu gdje se jednom godišnje lijepo odjenemo pa odemo u klasično kazalište. To je općenito problem našeg društva, gdje se individualizacija shvaća samo na način uzimanja, skrbi samo za sebe. Nema socijalne solidarnosti, generacije su odgojene na doktrini namirivanja sebe, a društveni angažman je potpuno podcijenjen, zatrt rekla bih. Nema nikakvog osjećaja socijalne povezanosti. A angažirani teatar o tome govori. Građani misle da je njihov maksimum demokratske participacije izlazak na izbore.

To je vrlo teško mijenjati.

– Tako je, i zato nam treba građansko obrazovanje u školama. Kod nas studenti misle da nemaju pravo ništa pitati, da će im svako pitanje ili debata biti zamjerena. To je veoma loše. Naš pojedinac nije angažiran, i boji se to biti.

Je li Oliver Frljić trebao provocirati javnost isticanjem LGBT zastave i drugih na pročelje kazališta? Dokud fizički seže njegova ingerencija? Može li zauzeti i trg ispred kazališta za isticanje svojih osobnih stavova?

– Ne smatram niti jednu od istaknutih zastava ili napisa provokacijom u negativnom smislu. Što se tiče pitanja o ingerenciji, intendanti trebaju svojom umjetničkom poetikom obilježiti mandat u kome rade. Po tome se i pamte u povijesti kazališta i razlikuju od drugih umjetničkih postava. Već više desetljeća, a posebno zadnjih 20 godina europski je i svjetski trend da umjetnička imena zapravo predstavljaju kuću koju vode. Pretpostavljam da za korištenje trga ispred kazališta trebaju dozvolu Grada.

Ono ključno pitanje jest: je li trebalo koristiti baš manjinske grupe za samopromociju, ili im se čini medvjeđa usluga, skreće pažnja na njih, možda i mimo njihove volje?

– Ne bih to tako gledala, apsolutno ne. Osnovno je pravilo demokracije da manjinske grupe imaju dodatna prava, koja ne smiju prijeći u getoizaciju, kao što mi na našoj televiziji imamo posebne emisije za nacionalne manjine, vjerske, dobne... Pa i nisam primijetila, u konačnici, da su se pripadnici tih grupa bunili ili da im je nešto smetalo. To nikako nije manipulacija, to pomaže osvješćivanju potrebe njihove ravnopravnosti u društvu.

Estetski skok

Mislite li da bi Oliver Frljić u nekom drugom kazalištu u Hrvatskoj mogao ovako raditi? Bi li to prošlo u HNK u Zagrebu?

– Vjerujem da bi, jedino što bi to za Zagreb bilo malo veći skok, bilo bi to preskakanje nekih koraka, veliki estetski skok, pa bi utoliko možda bilo teže »probavljivo«. Ali mislim da bi.

U kritikama, svi se hvataju argumenta da »nacionalno« kazalište ne bi trebalo služiti takvoj vrsti umjetnosti.

– Ne slažem se. To je naravno pitanje heterogenosti publike, ne gleda svaka publika istu predstavu, i upravo to je i normalno. U kazalištima u velikim gradovima uvijek su stratificirane različite publike, uvijek je riječ o heterogenosti. Uvijek netko vodi djecu na Orašara na balet, netko drugi voli operu, a treći vole iskorak u moderno. Ništa nije čudno u tome. Zato je Frljić u pravu: izabrao je koncept kojim će u kazalište dovesti i onu publiku koje dosad nije bilo. Bitno je da svi osjete kazalište kao svoj prostor, to je ispravno. A što se Rijeke tiče, ona slovi za otvoren, multikulturni grad, i to se uzima zdravo za gotovo. Ali to je proces koji nikad ne završava. Ne znači da, ako si u jednom trenutku takav, zauvijek takav i ostaješ. To je uvijek prostor propitivanja, testiranja. Dakle, i Rijeka se uvijek može dalje razvijati, kao i svi.

Vi ste članica HNS-a. Evo, pokazalo se da su riječki HNS-ovci teško prihvatili Frljićev rad. Kako komentirate činjenicu da su mladi liberali iz HNS-a među oštrijim kritičarima Frljića?

– Mislim da se u mladim HNS-ovcima radilo o potrebi da na lokalnoj razini profiliraju svoju političku poziciju. Istodobno, Mladi HNS-a imaju tu slobodu da iskazuju drugačije stavove, što se posebno odnosi na lokalnu razinu. Pokazalo se da se to pitanje na kraju prelilo na cijelu gradsku političku scenu.

Problem je, kako kažu u riječkoj oporbi, i u tome da je kazalište u bankrotu, da se ansambl raspao jer dio zaposlenih se protivi Frljićevu radu, ali i da nije poštivana procedura pri izboru intendanta, zbog čega će oporba vjerojatno tražiti i njegov opoziv ili bar raspravu u Gradskom vijeću? Imate li podatke o minusima u HNK Zajcu, hoće li biti kaznenih prijava, kolika je u tome odgovornost novog intendanta, a koliko stare uprave.

– Pri preuzimanju dužnosti nije obavljena revizija zato što prethodna uprava nije priredila potrebnu dokumentaciju. Grad Rijeka je proveo internu reviziju i dokumentaciju je poslana Ministarstvu financija na proračunski nadzor, što je prema našem iskustvu najkvalitetnija razina analize u Hrvatskoj. Nisu još svi podaci dostupni javnosti budući da se radi na identifikaciji svih potraživanja. Ne bih podgrijavala paniku s riječju bankrot jer su kazališne ustanove financijski živi organizmi kojima se dnevno mijenja odnos dugova i potraživanja, pa treba pričekati godišnje izvješće. Što se tiče vašeg pitanja o nepoštivanju procedure, procedura je poštovana, a primjedbe su uobičajeno inscenirane i odnose se na nerazumijevanje razlike između 10 godina radnog iskustva, a ne 10 godina zapisanog u radnoj knjižici. Nije nam to prvi slučaj. Do Ministarstva kulture ni s jedne instance nije došao upit pravnog ili financijskog karaktera u vezi HNK u Rijeci.

Rekla bih da je problem, među ostalim, i u tome što je i bivša uprava na čelu s Nadom Matošević također imala neupitnu podršku gradske vlasti i establishmenta, jednako kao što Frljić ima sada, riječka javnost je također upozoravala na probleme, no gradonačelnik je šetao »pod ruku« s tadašnjom inendanticom, a sada kad su nađeni milijunski minusi, kao da nikad takva uprava nije ni postojala. To je ono što javnosti možda najviše smeta, pa se pita hoće li lik i djelo Frljića na isti način »nestati« preko noći.

– Sasvim je svejedno druže li se predstavnici vlasti s čelnicima ustanova, ali je vrlo važno da izabrani ravnatelji – intendanti imaju podršku gradske vlasti jer jedino u takvoj situaciji mogu raditi.

Izgradnja povjerenja

Kad već toliko govorimo o radu Olivera Frljića, njegove predstave uglavnom govore o podijeljenosti hrvatskog društva - kakva je vaša ocjena? Gledate društvo iz pozicije Vlade, a građani doista loše žive. Što vidite kao glavni uzrok podjela, jesu li one socijalne ili političke, je li problem u partizanima i ustašama ili gladnima i sitima? Do koje mjere protesti na ulicama mogu ići - evo, ovih dana su branitelji na Markov trg došli podržati i ljude iz Ine. Može li Hrvatskom zavladati ulica?

> **Obrazovanje u Hrvatskoj zapelo je u 1900-oj. Naša djeca ne znaju tumačiti apstraktnu sliku, ne razumiju performans, zadnje što uče su Kafka i Filip Latinovicz**

– Ne gledam društvo iz pozicije Vlade jer je nemoguće odvojiti svoju osobnu percepciju od tzv. funkcije. Uvijek je glavni uzrok podjela nepravedna ekonomska raspodjela moći, ali za svaku političku opciju problem nastaje kada socijalno nezadovoljstvo traži kvazipolitički okvir za svoje izražavanje. Definitivno nikakav problem više ne može biti u 1945-oj, nego je problem u tome da niti jedna politička opcija, bilo više socijaldemokratska, bilo više neoliberalna, niti na europskoj ili globalnoj razini ne nalazi zadovoljavajuće odgovore za rastući ekonomski jaz. U Hrvatskoj su štrajkovi i prosvjedi zakonom dozvoljeni i mislim da je politička razina zemlje dovoljno visoka da će se sve moguće političke smjene odvijati unutar izborne procedure. Ono što političare najviše treba brinuti nije pitanje što bi Hrvatskom »mogla zavladati ulica«, nego to što je izlaznost na izbore sve manja i što građani u velikom broju nemaju povjerenja u institucionalne mehanizme države.

Kako Vlada bolje može odgovoriti na takve prilike u društvu? Je li se moglo više - što?

– Tu se doista radi o potrebi sustavne promjene i povratka izgradnje povjerenja u sve razine društva. Negdje sredinom 2000-ih krenula je kampanja koja je redom obezvrijedila tri građanska sloja – pravnički, liječnički i učiteljski. Dakako da su onda pale i institucionalne razine poput pravosuđa i države u cjelini. Općeniti odgovor je da jedino edukacijom i medijskim pluralizmom možemo zaustaviti trenutno jednoglasno nezadovoljstvo i nepovjerenje koji se često prelijevaju i u nepriknjeni govor mržnje. Ako mislite na konkretne poteze vlade treba bolje pogledati brojke, pa vidjeti da je deficit 2009. bio minus 5,8 posto, a ove godine se očekuje minus od 0,4 do minus 0,8. Za oštrije rezove nema ni socijalnog niti političkog konsenzusa. U vremenu u kojem prevladavaju nesigurnost i proizvođenje straha iznimno je osjetljivo daljnje smanjenje socijalnih prava, pa makar po cijenu sporijeg izlaska iz krize.

Otvoreni za polemike

Možete li dati svoju ocjenu diskursa premijera Zorana Milanovića - u nedavnom intervjuu za naš list, premijeru je trebalo biti postavljeno čak 68 pitanja, a svejedno nismo dobili odgovor gotovo niti na jedno od njih. Takav prijezir prema javnosti većinu smeta, primjerice Vjeran Zuppa kaže da mu gotovo nedostaju stari HDZ-ovci na vlasti, figurativno rečeno, dakako. Većina intelektualaca upozorava na Milanovićevu ignoranciju i indolenciju, naravno u smislu podcjenjivanja javnosti.

– Mislim da premijer Milanović, a i Vlada u cjelini svjesno izbjegavaju u Hrvatskoj dosad uobičajenu političku demagošku retoriku. Izjave su kratke i jasne i ne otvaraju prostora za populistička tumačenja. Prateći medije smatram da je vrijeme ove Vlade puno otvorenije za polemike i napade, nego što su bila prethodna razdoblja, no jako često se te »polemike« odvijaju ispod razine političke i novinarske etike. Količina polutočnih ili netočnih informacija koje dnevno prolaze kroz javni prostor je neizmjerljiva. Da nema intelektualnih rasprava to jest istina, ali čak i kada se pojavi poticaj bilo od strane politike, bilo intelektualaca, nema javnog prostora u kojem bi taj razgovor mogao potrajati.

> **Intendanti trebaju svojom umjetničkom poetikom obilježiti mandat u kome rade**

Smatrate li da savez SDP-HNS ponovno može dobiti izbore, i na temelju čega?

– Ako je kontrolni test za parlamentarne izbore rezultat izbora koji su bili u međuvremenu kako lokalnih, tako i izbora za Europski parlament, vidi se da je koalicija SDP-HNS prepoznatljiva i da pametno položeni kandidati proizvode sinergijski dodatak. Svi sada već zaboravljamo da je koalicijska vlast, u kojoj su 4 partnera, složenija od jednopartijske zato što partneri u koaliciji moraju i pregovarati i činiti određene ustupke. Koalicijska vlast je ispit razine političke demokracije i s te strane mislim da smo ga položili. To je dobar temelj.

Je li HNS uopće u prilici da dalje sudjeluje u savezu sa SDP-om, ili će OraH ili Reformisti zauzeti HNS-ovo mjesto, što mislite?

– HNS sudjeluje i sudjelovat će u koaliciji s SDP, ali će mjera tog sudjelovanja dakako ovisiti o konkretnom političkom rejtingu u pojedinim izbornim jedinicama. Čudi me vaše pitanje o OraH- u i Reformistima budući da su članici tih stranaka upravo na suprotnim političkim pozicijama, što su sami potvrdili tijekom rada u istoj Vladi.

RIJEKA IMA ŠANSU POSTATI PRIJESTOLNICA KULTURE

Kakve su šanse da Rijeka postane Europska prijestolnica kulture?

– Svaki grad koji se kandidira na početku ima jednaku šansu postati Europskom prijestolnicom kulture, ali još je previše posla pred svakim od njih da bismo danas mogli govoriti o objektivnim šansama. S druge strane, kao ministrica kulture ne smijem nikoga od kandidata posebno zagovarati. Treba znati da ideja Europske prijestolnice kulture nije pokazati ono što je na prvi pogled najljepše i svima prepoznatljivo ili turistički atraktivno. Važno je da svaki grad – kandidat izradi kvalitetnu strategiju razvoja i razvije način na koji će pomoću kulture pokrenuti i druge resurse. Riječ je o dugoročnom projektu, a najbolji primjer na koji se gradovi kandidati mogu ugledati je Lille, koji je bio europski grad kulture 2003. godine, a još danas ubire plodove toga statusa.

REVITALIZACIJA KOMPLEKSA »RIKARD BENČIĆ«

Kojim projektima i reformama koje ste u Ministarstvu kulture u ove tri godine proveli ste zadovoljni?

– Počet ću od posljednjeg podatka, a to je povećanje sredstava za kulturu od oko milijardu kuna. Manji dio je povećanje iz proračunskih sredstava koji se ciljano usmjeravaju na investicije dovršenja projekata od nacionalne važnosti, a veći dio su sredstva EU što ne ulazi u limit sredstava proračuna, ali se iskazuju u ukupnom proračunu Ministarstva kulture. Za kulturu u 2015. godini predviđaju i iz EU fondova – 8 milijuna kuna iz Operativnog programa učinkovitosti ljudskih potencijala i 50 milijuna kuna putem Operativnog programa konkurentnosti i kohezije. Tim projektima bit će povučeno ukupno 150 milijuna kuna za revitalizaciju kulturne i industrijske baštine kao što su kompleks »Rikard Benčić« u Rijeci, osječka Tvrđa kao i tvrđa u Slavonskom Brodu...